

35. *Miracula ad ejus sepulcrum.* — De manifestis A etiam signis (33), ad illius tumulum frequentius patris, silendum non est (34). Nam viri quamplures, necnon mulieres, amisso sensu, cum ad illius adducti fuissent tumulum a parentibus vel amicis, vigiliis trium aut quatuor noctium celebratis, pristinae sanitati restituebantur, annuumque monasterio censum reportabant. Tantamque ei Dominus gratiam largiri dignatus est ut absque numero captivos ferro, vinculis compedibusque ab inimicis vehementer astrictos, non tantum de vicinis, sed etiam de longinquis mundi finibus, liberos abire incunctanter præceperit; ita ut etiam de Nortmannicis regionibus nonnulli ad monasterium ipsius cum catenis et compedibus, et aliis tormentorum generibus, gratias oblaturi advenerint captivi, illum se B facie ad faciem vidisse, illiusque nutu ac meritis se solutos esse a vinculis fideliter profitentes, compedibusque supra ipsius sepulcrum appensis, annuque censu iudicto, suam cum gaudio redierunt in patriam. Multi quoque ex accolis patriæ, aliquo tacti dolore capitis, oculorum, manuum, pedum vel aliorum membrorum, invocato ipsius nomine, cereas sæpe exprimunt similitudines, quas illius tumulo superpendentes, sospitatem pristinam se meritis ejusdem recepisse fideliter confitentur. Na-

(33) Nonnulla addit alterius Vitæ auctor, quæ apud Bolland. habentur.

(34) Menardus addit hic: *Nam qui de lapide sepulcri ejus contuso aquæ permixto bibebant, sanabantur.*

(35) Id de sanctimonialibus etiam in Silva-Majori C degentibus interpretatur Papebrochius, ubi parthenonis rudera hodieque videri observat. Certe in plerisque ordinis nostri monasteriis moniales ali-

quam etiam a quodam naufrago ex cera compositam, sepulcro appensam, multoties vidimus qui se, in magno maris discrimine positum, invocatione sola nominis sancti Geraldi a morte liberatum mirabiliter fore perhibebat.

36. *Auctor scribit in Silva-Majori.* — Ut quid nos autem de ejus loquimur mirabilibus, cum hoc solum ad illius declaranda sufficiat merita quod tantum religionis exemplum in hac effulsit patria per eum, quod absque numero peccatores sæculo relicto mortem evaserunt, quod in cœnobio ab eo constructo juvenes et virgines (35), senes cum junioribus, laudant nomen Domini? Nam locus qui quondam spelunca latronum, latibulum luporum et ferarum exstiterat, viro Dei adveniente, domus orationis, locus sanctificationis et religionis pacis effectus est. Quis tandem ipse, vel quantæ sanctitatis aut cujus vitæ fuerit, multo melius opera quam dicta elucidant; exitus autem acta probat. Ne igitur verborum prolixitas legentibus tædium inferat, scribendi finem faciamus, Deum super omnia et in omnibus glorificantes, qui tam egregium doctorem, beatissimum Geraldum, de longinquis finibus ad illuminationem regionis istius mirabiliter destinavit; cui est honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

quot in vicinis domibus haud procul ab ecclesia habitabant. *Oregundis sanctæ conversationis habitum a S. Geraldo suscepisse dicitur in veteri instrumento.* Aliæ passim memorantur. Inter alia monasterii Silvæ-Majoris loca quæ in bulla Cœlestini III memorantur, occurrit parthenon Pomareti in diocesi Caturensi, cum suis prioratibus, etc. Erat alius Gavareti in Occitania, Silvæ-Majori subiectus.

VITA SANCTI ADALARDI

ABBATIS CORBEIENSIS,

AUCTORE SANCTO GERALDO ABBATE SILVÆ-MAJORIS.

(Apud MABILL. *Acta Bened.*, tom. v, pag. 345.)

PROLOGUS AUCTORIS.

1. Magnus Dominus et laudabilis nimis, gloriosus et D magnificus in sanctis suis. Ipse est enim corona sanctorum, ipse spes, exsultatio et gaudium. Ejus singularis visio eorum est universalis delectatio; horum autem exsultatione fundatur universa terra, mons Sion, aquilonis latera, civitas Regis magni, universitatis Ecclesia. Quæ, numero compta germine nuptiarum et per eas diverso secunda ordine filiorum, civibus electis ornat Hierusalem, urbem illam scilicet cœlorum, ad cujus hæc terrestris Ecclesia præfiguratur imaginem. In hac spes civitatis illius habetur, in illa res desiderata tenetur. Hæc beatos facit, illa electos reficit. Nec est ista experis civium illorum; Deus enim cognoscitur in domibus eorum, ubi videlicet imperatores curvantur ante tumulos piscatorum, piscatores honorantur successione pontificum, pontifices religione abbatum. Et ideo summo nos delectet succumbere bono, tanto voluptas sit subesse Domino, qui non modo fautor est cremento proficientium, sed et remediabiliter providet casibus

rum etenim lanceæ, licet multo conatu percussor in corpore ejus infixisset, ac si mollis cera esset, replicatum est, ut acumen ferri, quod prius rectum fuerat, post versus hastam retorqueretur. Audiens itaque mater tam admirabile factum filiumque obtentu beati viri a morte ereptum, ad ipsius sepulcrum gratias oblatura cum filii advenit, ferrum lanceæ secum detulit, multisque diebus supra sepulcrum sancti ipsum ferrum in testimonium virtutis pendit.

30. *Hydropicus sanatur.* — In cœnobio Silvæ-Majoris quidam ex fratribus corporis molestia tactus (29), ægritudine gravi laborabat; nam ad instar utris inflata cute totus vehementer intumuerat, nihilque aliud nisi mortem solam expectabat. Sed cum nocte quadam auxius se sopori dedisset, ad beati viri sepulcrum se conspexit in visione assistere, tumuloque illius, ut sibi videbatur, patefacto, suam infirmitatem cum uno ex dentibus sancti frequenter signare. Evigilans autem, et quæ viderat secum pertractans, facto mane, quamvis gravi pondere fatigaretur ægritudinis, ad tumulum tamen viri Dei accessit, magnopere implorans ut suis meritis sibi gratiam sanitatis a Domino impetraret. Tali modo sanus effectus hoc nobis fideliter retulit.

31. *Moribundus convalescit.* — Alio quoque tempore, frater quidam ejusdem monasterii (30) usque ad mortem infirmatus est. Nam sine voce fere triduo permanens, omnes nos, qui eum intuebamur (31), de sanitate sua desperare fecerat. Sed cum ad hoc venisset, ut de lecto eum ministri abstrahere usque ad terram in cilicio, ut est consuetudo morientium, deponere festinarent, tristis admodum factus se vertit ad parietem. Dominum ut sibi misereretur orare, sanctumque Geraldum, prout poterat, invocare cœpit in auxilium, et, sicut ipse perhibebat, cum oculos quasi obdormiens clausisset, ecce subito quidam senex, veneranda canitie ac decorus aspectu, astitit ei; videbatur autem sibi quod non alius nisi vir sanctus esset quem paulo ante invocaverat. Cumque idem senex infirmum tetigisset et aliam in partem vertisset, extemplo ægritudine recedente, sanguinis copia ex illius emanavit naribus; sicque se a periculo mortis obtentu beati viri liberatum esse protestabatur.

32. *Pauper nummos invenit.* — Aliud quoque miraculum, nimium quidem, sed pietate conditum, idem sanctus operatus est. Cum mulier quædam ex longinquis partibus, consumptis omnibus quæ habebat, venisset ad monasterium illius, nomen ejus frequenter inclamabat; atque veluti vivens ipse in corpore præsens adesset, alimoniam sedulo ab eo petebat;

(29) Et istud miraculum a Petro abbate ad posteros transmissum fuisse testatur alterius Vitæ auctor, imo et istud inter cætera, ut ipse loquitur, etiam scripto tradidit Petrus, et probato suo testimonio confirmavit.

(30) In altera Vita dicitur monasterii custos.

(31) Sic codex Corbeiensis. Alii mss. nos, qui intuebantur. hinc Bellandiani eos, qui, etc.

cumque jam ad monasterii portam egressura propinquaret, duodecim nummos in terram jacentes reperit; quos accipiens cum gratiarum actione gaudens discessit.

33. *Alius perditam clavem.* — Nec dissimile huic fuit quod, cum unus ex custodibus monasterii clavem mollicam amisisset et diu multum quæsivisset circumquaque nec invenisset, tandem ad sepulcrum beati viri accessit, ut in hac necessitate subveniret sibi exorans, statimque ut a sepulcro surrexit, clavem ante altare invenit, satisque admiratus gratias egit.

34. *Captivus mire liberatur, auctoris fides.* — Quidam miles forte captus ab inimicis, Oliverius nomine, filius videlicet illius Augerii de Riontio, qui Silvæ-Majoris locum sancto Geraldo prius dederat (Sup. n. 21), ductusque est apud castrum, quod Mons Revellus (32) dicitur, et ibi magno ferri pondere oneratus nudusque ad solem lacte perunctus, ut a muscis avidius impeteretur, positus est. Sed accepti beneficii beatus Geraldus non immemor, huic in tali confusione constituto, non nocte sed die, visibiliter apparens dixit: « Quomodo tibi est, frater? » At ille respondit: « Male. — Surge, inquit sanctus, surge. — Et qualiter, domine, [ait miles] possum surgere, tanto catenarum degressus gravamine? — Surge, inquit [sanctus], quantocius, ne timeas. » Cumque tentasset assurgere, illico omnia in terram corruerunt vincula. At ille obstupefactus: « Quis es, inquit, domine? — Ne cures, ait homo, scire qui sum ego; sed compedes accipiens ad Sanctæ Mariæ Silvæ-Majoris cœnobium concitus perge; Deoque ibi gratias age. » Videns itaque homo custodes non abesse, nec non in platea quamplurimos deambulantes, fornidabat abire. Videns sanctus dixit rursus ad eum: « Ne paveas, quia nullus mortalium usque ad locum quem prædixi obesse tibi prævalebit. — Obsecro, inquit, domine, ut mihi nomen tuum digneris intimare. » Et ille: « Scito me Geraldum Silvæ-Majoris abbatem esse. » Quo dicto, ab oculis aspicientis illicio evanuit. Animatus tandem sponsionibus tanti viri, ex oppido, nemine prohibente, assumptis secum compedibus, ut jussu fuerat, exiit; sicque lætus et alacer ad cœnobium Sanctæ Mariæ Silvæ-Majoris venit, Deo gratias et sancto Geraldo reddidit; miraculum fratribus ibidem servientibus seriatim retulit. Illi autem confestim summa cum lætitia pulsatis signis, *Te Deum laudamus* solemniter decantaverunt. Hæc vero, et alia quæ narramus signa, non ab alijs, nisi ab his qui hæc certissime viderunt et audierunt, vel quibus collata sunt, accepimus.

(32) Hunc locum Papebrochius putavit esse oppidum hujus nominis satis notum in provincia Bressiensi, vulgo *Montravel*. At hic designatur oppidulum Petrocoriorum, vulgo *Montravel* dictum, ad Dordonam situm haud procul a Vasatensi pago. Quod septem leucis a Silvæ-Majori, duabus vera a Castellione oppido, distat.

35. *Miracula ad ejus sepulcrum.* — De manifestis A etiam signis (33), ad illius tumulum frequentius partratis, silendum non est (34). Nam viri quamplures, necnon mulieres, amisso sensu, cum ad illius adducti fuissent tumulum a parentibus vel amicis, vigiliis trium aut quatuor noctium celebratis, pristinae sanitati restituebantur, annuumque monasterio censum reportabant. Tantamque ei Dominus gratiam largiri dignatus est ut absque numero captivos ferro, vinculis compedibusque ab inimicis vehementer astrictos, non tantum de vicinis, sed etiam de longinquis mundi finibus, liberos abire incunctanter præceperit; ita ut etiam de Nortmannicis regionibus nonnulli ad monasterium ipsius cum catenis et compedibus, et aliis tormentorum generibus, gratias oblaturi advenerint captivi, illum se B facie ad faciem vidisse, illiusque nutu ac meritis se solutos esse a vinculis fideliter profitentes, compedibusque supra ipsius sepulcrum appensis, annuque censu indicto, suam cum gaudio redierunt in patriam. Multi quoque ex accolis patriæ, aliquo tacti dolore capitis, oculorum, manuum, pedum vel aliorum membrorum, invocato ipsius nomine, cereas sæpe exprimunt similitudines, quas illius tumulo superpendentes, sospitatem pristinam se meritis ejusdem recepisse fideliter confitentur. Na-

(33) Nonnulla addit alterius Vitæ auctor, quæ apud Bolland. habentur.

(34) Menardus addit hic: *Nam qui de lapide sepulcri ejus contuso aquæ permixto bibebant, sanabantur.*

(35) Id de sanctimonialibus etiam in Silva-Majori C degentibus interpretatur Papebrochius, ubi parthenonis rudera hodieque videri observat. Certe in plerisque ordinis nostri monasteriis moniales ali-

vem etiam a quodam naufrago ex cera compositam, sepulcro appensam, multoties vidimus qui se, in magno maris discrimine positum, invocatione sola nominis sancti Geraldi a morte liberatum mirabiliter fore perhibebat.

36. *Auctor scribit in Silva-Majori.* — Ut quid nos autem de ejus loquimur mirabilibus, cum hoc solum ad illius declaranda sufficiat merita quod tantum religionis exemplum in hac effulsit patria per eum, quod absque numero peccatores sæculo relicto mortem evaserunt, quod in cœrobio ab eo constructo juvenes et virgines (35), senes cum junioribus, laudant nomen Domini? Nam locus qui quondam spelunca latronum, latibulum luporum et ferarum exstiterat, viro Dei adveniente, domus orationis, locus sanctificationis et religionis pacis effectus est. Quis tandem ipse, vel quantæ sanctitatis aut cujus vitæ fuerit, multo melius opera quam dicta elucidant; exitus autem acta probat. Ne igitur verborum prolixitas legentibus tædium inferat, scribendi finem faciamus, Deum super omnia et in omnibus glorificantes, qui tam egregium doctorem, beatissimum Geraldum, de longinquis finibus ad illuminationem regionis istius mirabiliter destinavit; cui est honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

quot in vicinis domibus haud procul ab ecclesia habitabant. *Oregundis sanctæ conversationis habitum a S. Geraldo suscepisse dicitur in veteri instrumento. Aliæ passim memorantur. Inter alia monasterii Silvæ-Majoris loca quæ in bulla Cœlestini III memorantur, occurrit parthenon Pomareti in diocesi Caturcensi, cum suis prioratibus, etc. Erat alius Gavareti in Occitania, Silvæ-Majori subiectus.*

VITA SANCTI ADALARDI

ABBATIS CORBEIENSIS,

AUCTORE SANCTO GERALDO ABBATE SILVÆ-MAJORIS.

(Apud MABILL. *Acta Bened.*, tom. v, pag. 345.)

PROLOGUS AUCTORIS.

1. Magnus Dominus et laudabilis nimis, gloriosus et D magnificus in sanctis suis. Ipse est enim corona sanctorum, ipse spes, exsultatio et gaudium. Ejus singularis visio eorum est universalis delectatio; horum autem exsultatione fundatur universa terra, mons Sion, aquilonis latera, civitas Regis magni, universitatis Ecclesia. Quæ, numeroso compta germine nuptiarum et per eas diverso secunda ordine filiorum, civibus electis ornat Hierusalem, urbem illam scilicet cœlorum, ad cujus hæc terrestris Ecclesia præfiguratur imaginem. In hac spes civitatis illius habetur, in illa res desiderata tenetur. Hæc beatos facit, illa electos reddit. Nec est ista experis civium illorum; Deus enim cognoscitur in domibus eorum, ubi videlicet imperatores curvantur ante tumulos piscatorum, piscatores honorantur successione pontificum, pontifices religione abbatum. Et ideo summo nos delectet succumbere bono, tanto voluptas sit subesse Domino, qui non modo fautor est cremento proficientium, sed et remediabiliter providet casibus

ruentium, dum et angelica præstat nobis suffragia non deesse, et patrocinia confert sanctorum, quos pro reatibus intercessores non dubitemus efflagitare. Quos cum diversis attributos provinciis communibus omnes conveniat passim honorare officiis, singulis tamen quibusque locis misericorditer provisos attribuit, quos specialiter nobis amplectendos et propensius exorandos voluit.

2. De quorum numero lux patriæ beatus Adalardus, Corbeiensium extitit abbas prædicandus, qui non solum Francorum gemma, sed et Saxonum oriens effulsit stella. Genuit filios Ecclesiæ, nutritiv Patres Corbeix. Denique sanctus Anscarius, qui a Walone ipsius sancti Adalardi fratre in Corbeia fuit electus, ut a rege Ludovico cum Herioldo Danorum rege ad prædicationem Danorum mitteretur; qui postea pro fide Christi multis pœnis ab eisdem affectus, tandem in Bremia archiepiscopatu suo requievit, multis meritis decoratus, ejusdem sancti Adalardi auditor fuit et nutricius. Ratbertus quoque Paschasius, ejusdem abbas loci, qui luculentum edidit librum de Corpore et Sanguine Domini, ejus meruit paternitatem digna filiatione sui: cujus etiam corpore cum reliquis illustratur Corbeia. Qui diversi per diversa, diversæ sanctitatis in Christo adepti sunt merita. Hic autem qualis fuerit et quantus, in quadam epistola (56) testatur abbas Lobiensis Herigerus, qui eo tempore inter sapientes habebatur sapientissimus. Quam quam longum est hic interponere.

3. Ad sanctum Adalardum, de quo digressi sumus

VITA INCIPIT.

4. *Adalardi genus.* — Tempore igitur quo Carolus ægebat in sceptris, ille scilicet Carolus, cui cum sæculo terminavit famam palma virtutis, tirocinabatur in palatio Adalardus, puer bonæ indolis. Cujus quidem genitores non silet antiquitas; et ideo quantæ nobilitatis fuerit, celare non potest posteritas. Secundum enim totius generositatis genealogiam, ab ingenuis Francorum regibus deducens nativitatis lineam, Bernardum fratrem magni Pippini regis habuit patrem: consanguineum quoque æquivocum Pippini Pippinum juniorem, consobrinumque et collegam sub alas scholares eundem Carolum imperatorem. Fuit quoque Francus natione, qui Franci dicti sunt a feritate; genere scilicet Trojani, qui per Illyricos sinus deducti Meotidas insederunt paludes, duce quodam Anteuore. Unde cum Romanis Æneia signa secutus civilis est ei communitas, et unius imperii quondam fuit et esse debet communis affinitas. Hoc autem eo

(56) Nimirum in libello De Eucharistia, qui ab Ludovico Cellotio editus est sub titulo Anonymi in appendice ad Historiam Gottescalci: quo in libello multis laudatur Paschasius Radbertus. Hujus auctoris nomen deprehendi in ms. codice Gemblacensi in quo exstat libellus iste cum hoc titulo, et initio:

tempore erat, quo Carolus Romanus imperator dicebatur et erat. Ipse enim solus fuit, quem fama majorem mundus habuit.

5. *Cum Carolo educatus.* — Cum quo postquam beatus puer liberalium fontem transivit non inolo pede, inter primos palatii ætate et sapientia cœpit florere, et primus haberi sub ipso sceptrigerania. Timebat tamen Deum, et omni custodia servabat cor suum. Binos quoque fratres et totidem sorores habebat: quos sicut ætate, ita et meritis anteibat. Licet enim, utpote juvenis, natura cereus esset in vitium lecti, immunis tamen erat ab his vitiiis, quibus illa ætas solet inquinari. Semper erat in ore ejus justitiæ attestatio, semper in corde injuriæ delestatio, et quanto junior, tanto perspicacior

6. *Carolo ob repudiatam conjugem indignatus, sæculum deserit.* — Sed ea tempestate, quos sibi amicos obsequium, ab eisdem veritas peperit odium. Imperator quippe Desiderii regis Italorum filix legi-

dicta domni abbatis Herigeri de corpore et sanguine Domini. Sicut ante nos dixit quidam sapiens, etc. Herigerus porro vivere desiit anno 1008.

(57) Nimirum Gerardus ipse, qui Corbeix primum ædituus, dein cellerarius fuit.

timo conuicio nupsit; sed postea odio patris injuria A perosam repudiavit, et perjuris optimatibus Francorum publico adulterio alteram regno superduxit. Quæ res quantum detestabilis fuisset, etiam nunc Orens Occidentii nuntiare valet. Et si minus justis omnino displicebat, credo quia bonis et perfectis placere non poterat. Quapropter adolescens, omnimodo detestans propinqui sui illicitum conjugium, publice obtestans perjuros esse optimates Francorum, elegit adhuc puer palatium et cum palatio sæculum postponere quam talibus videretur communicari et consentire, ut propinquo quem contraire prohibendo non posset, saltem fugiendo se dissentire monstraret.

7. *Corbeiam se recipit.* — Abdicatis igitur palatii insignibus et tirocinio, vicesimum ætatis agens annum, quando juvenilis animus proclivior habetur in peccando, statuit suscipere jugum Christi, libertatem suam ejus servitute nobilitando. Cui quia non fecte militare disponebat, cœnobium in quo militandi exemplum acciperet, nova religione quærebat; cujus religionis officina decens invenitur locus, qui vocatur Corbeia. Nec spes enim fefellit, quia quod devote quærebat devotius sibi cessit. Quantæ enim fuerit nobilitatis tunc locus ille, satis cernentibus adhuc claret vestigiis tantum veteris ruinæ. Ut enim minus quam decet dicam de laude ejus, ipsa erat veraciter aula Dei et absque concupiscentia pomi alter paradisi. Et qualis tunc erat quæ modo vix signa Corbeicæ servat? utique talis qualem decebat militem summi imperatoris.

8. *Ubi recte institutus.* — In hoc itaque loco pulsans et pulsando admissus, secundum regulam sancti Benedicti instituendus, primo deposita sarcina et habitu sæculari ingrediendo, cœpit currere viam mandatorum Dei, statimque discipulus effectus legis divinæ, qui antea jam perfectus erat magister mundialis scientiæ, per summæ humilitatis adeptionem breviter apprehendit utriusque legis perfectionem. Ad hoc enim venerat; ideo non magnus labor discendi erat. Sancti quoque Spiritus gratia omnia sibi faciebat docibilia, omnia penitus possibilia. Quidquid imperabatur, ita parebat ac si divinitus imperaretur. Nulli secundus erat humilitate, et, licet novitius, cunctis tamen prior religione. Erga priores digna acclinis veneratione, erga juniores paterna affectus dilectione. Sicque omnibus omnia factus, paulo post omnes præcedit virtutibus qui paulo ante omnium erat pedisequus. Postquam conversionem morum actu atque habitu professus, quem quærebat monachum, victorem in cœnobio se fecit monomachum, dextera quippe Dei confortatus, pugnavat contra nequitiæ spiritualia in cœlestibus.

9. *Hortum excolit.* — Cumque jam in tantum efflourisset ut intra monasticam disciplinam magis inesse animo cœlestibus quam terrenis crederetur et esset, committitur ei quædam obedientia, ut in omnibus probetur. ille novus cœnobita. Commendatur ei cura horti excolendi, causa scilicet obedientiæ fructum exinde referendi, et (ut quidam asserunt) jussu re-

gali, quasi scilicet hac obedientia injuriatus flecteretur animo ad palatium regredi. Quam obedientiam monachice et libenter suscepit, et susceptam pro posse et nosse, devote supplavit. Excolebat hortum, et cum Maria requirebat in horto resurgentem Jesum. Videre erat novum cultorem nuper inter primos palatii latera sua tenentem, nunc rastro et ligone urticas terræ rapientem. Videre erat juvenem hortulanum nunc laborantem in cuculla non sua, nuper inter palatinos sericatum. Sed hæc mutatio dexteræ Excelsi, qui quos vult et quales vult eligit sibi, prorsus hæc erat via per quam erat iturus ad astra.

10. *Cognatos fugiens.* — Nec via sufficit ista, postquam usu progressionis affectata est, posse teneri visa. Quærit arctiorem, ut possit ascendere de virtute in virtutem. Nihil ei videtur ista conversio- nis ingressio, nisi per hanc procedat sibi major virtutum progressio. Considerat sibi non parum obesse cognatis et parentibus medium interesse. Nimis quippe diligebatur a suis, et ideo ultra voluntatem suam visitabatur ab eis; quæ visitatio non solamen sibi erat, sed mentis desolatio. Eligens quippe non per vices Christi esse discipulus, quia etiam seipsum reliquerat totum totus, nolebat propositum suum impediri a parentibus. Oderat nativitatis solum, quia pro talibus quæstum audierat referri centuplicatum. Eo igitur animi processit ut talia fugiendo, quia aliter non poterat, decligare decreverit. Nam si quæsisset licentiam, sciebat sibi omnino negandam. Quid ergo faceret? irreligiosum videbatur, si ita discederet, sed irreligiosius, si inter luctantes amicos remaneret.

11. *Scedit Casinum.* — Proinde dum talia mente volvit et revolvit, omnem dubitationem bona intentio pessumdedit. Alter Elias statim fuga labitur, fugiens voluptatem carnis, quatenus ipse sibi inveniretur. Cujus autem rei gratia loco suo cessit, testis est locus ad quem secessit. Non enim quæsitv aliquod remissionis vitæ diverticulum, sed voluntate et itinere direxit gressus ad montem Casinum, ubi non parum honeste susceptus nihil instantis et quæsitæ rei, sed alia pro aliis est commentatus.

12. *Eremita prædicente revocatur.* — Non tamen dia potuit latuisse quem Deus nolebat latere, imo hac fuga gloriosius magnificare. Quidam eremita ibi habebatur qui, dum cum famulo Dei hospitalitatis humanitate sermocinatur, prædicat sibi quæque futura, et quis esset, et unde esset et cuius rei advenisset gratia. Addit insuper quæ sibi minime placerent, scilicet quia legati imperatoris, secuti eum ad reducendum, sine dilatione venturi essent. Quibus auditis vir Dei dissimulat quidem, sed tristis efficitur; et brevius prolato colloquio invicem, ab invicem pro se orari petunt, et consolantur, sicque secedens ad Patrem monasterii causam adventus sui tandem confitetur; quærit consilium, petit auxilium, precatur abscedendi copiam, licentiam, tempus et locum, ut liceat sibi alterius migrare quoniam nec audiatur nomen suum. At ille laudans intentio-

nem, non avertit petitionem, sed differt responsionem. Cujus responsionis dilatione statim intercipiuntur imperatoris precatoria légatione. Et quia annus est, dum moliuntur, molitiones, illico dissolvuntur. Auditur imperiale mandatum, et audito pariter redit monasterium.

13. *Corbeia reclusus.* — Et quia ad votum res coepta sibi non suppeditabat, in suo disponit esse qualiscunq̄ in alieno loco esse decreverat. Inter parentes stat et parentes fugit, quia claustrum pro eremo habens, orationibus insistit. Nihil habet præter se, de seipso regnum Dei studet sibi comparare, vigiliis vacat, jejuniis se excruciat.

14. *Abbas eligitur. Italia regem Pippinum moderatur.* — Proinde talis efficitur ut non solum ordine, sed etiam honore sublimari dignetur. Nec sit aliqua sublimandi dilatio, cunctorum corda ad id disponente Deo. Pater quippe monasterii, corporis viribus se sentiens destitui, electum adnutu cunctorum subrogavit Adalardum. Cujus dignitatis honore indusiatus, et a principe regni legaliter intronizatus, non efficitur philopompus (38), non ut plures adsolent, pompulentus. Qualis ipse erat, tales suos esse volebat, et ut essent, exemplo trahebat, verbis prædicabat. Nec deerat prædicationi multiplex scientia; scientiam vero fundabat in cordibus auditorum prædulcis facundia. In qua quam decenter emicuit, omnis Gallia, quæ ejus consilio innitebatur, pacata probavit; maxime vero Italia quæ sibi a Carolo fuerat commissa, ut Pippino Juniori ad regendum magistraret, et ad stateram justitiæ regnum Italicum informaret, ubi tantam operatus est æquitatem ut a populo comparaverit sibi angelicam laudem. Nullius enim in judicio personam accepit neque in scirpo nodum quæsit. In ingressu suo omnem tyrannicam deposuit potestatem, eorum scilicet, qui velut prædones in populo exercebant rapiendi tyrannidem; unicuique sua restituit, et sic inter eos jurgandi causam destituit, pacemque unitam constituit.

15. *A Leone papa laudatus. Quam liberalis.* — Taliter igitur disponendo regnum, pervenit fines Romanorum, ubi a Leone papa tanta susceptus est familiaritate quanta neminem Francorum constat prius susceptum fuisse. Nec id casu evenit, talem quippe eum invenit; ideo hoc ei testimonium perhibuit: « Scias, inquit, optime Francorum, quia si alii te invenero præter quod affeci animum, nulli deinceps credam vestratum. » Magnæ auctoritatis homo, cujus fides parum devia unius regni fieret evacuatio. Sed quomodo ab ea posset deviare, qui eam deviantibus studebat reintegrare, et etiam imperatoribus scriptis intimare? In hac utique dives erat, sed rerum mundi aporiam [indigentiam] sponte sibi inferebat, quia in Christo pauper esse volebat. Accipiebat a multis mutuo, ut semper daret, et semper haberet; et tamen semper egeret restituendo. Semper inter manus habebat largitatem,

(38) Forte *philocompus*, φιλόκοπος, fastuosus; nam auctor postea subit *pompulentus*, quod idem est ac

quæ sibi affluebat per erogationem. Erogabat et abundabat; donabatur cum dabat; quia divina retributio cum semper præveniebat. Quod suis non credentibus, sed ferentibus indigne taliter olim propalatum est divina bonitate.

16. *Eximio exemplo.* — Tanta denique superpetentes largitate usus est aliquando ut fratribus pulmenti nihil esset residui omnino, non pisces, non caseus, non aliquis præter panem monachorum victus. Unde plus justo indignatus frater, qui talium erat assignatus minister: « Miror, ait, Pater, quid sibi velit tanta expensio, et exinde nulla a quocunque repensio. Non animo reducis penurias fratrum, ut deberes; sed egentibus succurris, et ipse eges. » At ille subridens dissimulando: « Non turberis, ait, frater, inquirentes enim Dominum non deficient omni bono. Tu, inquit ille, ita semper polliceris; sed non sic continuo dabitur quod indesinenter effundis. Prius sentient fratres expendentem quam debeant videre rependentem. » Tanta lacessitum Patrem indignatione qui indignantem patiebatur fratrem pro charitate, respexit filius charitatis, et porrexit manum largitatis. Statim enim adsunt duo planstra pro foribus, non bonum ministerio, sed ministro Dei deducta divinitus, unum onustum caseis, alterum piscibus. Qua beatus Pater visitatione relevatus, et plus redargutione fratris quam etiam ipsa relevatione gavisus, jubet, et adest illico ille jussus. Quo præsto: « Timentibus, inquit, Deum, frater, nihil deest aliquando; beatus vir qui sperat in eo. Ecce, quod timebas a Deo arguitur, et incredulitas tua aperte convincitur. Convictus tandem erubescere, et acceptis quæ repetebas, noli amplius desperare. » At ille discedens confusus, erat enim simplicitate, seu non sine felle columbinus: « Da mihi, inquit, Pater, veniam, peto; deinceps quippe credam tibi omnia cedere pro voto. Redditur quod dedisti, quia habes quod accepisti, gratiam quam meruisti. » Vera confessio, nec dissona a merito. Non enim erat semilargus, sed ex integro totus. Mentior, si testimoniis destituo.

17. *Pia discretione.* — Si quando fortuna egentis sibi præsentabat bis unum, et agapen utrisque competentem non habebat ad manum, satius censebat alteri totum tribuere, quam uterque eorum pene ineleemosynatus videretur recedere; isti impendebat pietatis effectum, illi benevolentia tantummodo affectum.

18. *Lacrymarum dono præditus.* — Nec erat inanis a visceribus pietatis; quæ quanta sibi inesset, parum corde, minus celare poterat oculis. Semper quippe quasi aliquod aquagium manabant ex eis lacrymæ, quæ, ut videri poterat, testes erant dulcedinis, non vel pœnitentis conscientia. Qui cum a suis secretioribus interrogaretur lamenti causam, « Plango me ipsum, filii, dicebat, non ostentando humilitatem meam, sed conveniendo conscientiam. Ego me intus et mente novi; ideo plango quod commisi. » Dicebat hoc non quod talis esset, sed qui tales erant, ut ad

planctum invitaret. Quandocunque res eum occupabat mundialis, utpote exigebat, et exigit in talibus œconomia temporalis, paulo post exoccupatus adrat totus in divinis. Mox flebat lacrymarum inundatio, et inter lacrymas dulciter susurrabat psalmodiorum murmuratio.

19. *Maxime in officio divino.* — Ubi quoque ad divinum officium introibat, omnes cogitationes sæculares secus ostium introitus reponebat, et secum totus utpote ante Deum incedebat. Aliis psallentibus ipse flebat; dulciori enim musica solvebatur in lacrymis, per quam totus constabat. Tantæ enim erat dulcedinis et dulcissimæ in Deum intentionis ut si etiam regalibus consiliis assisteret, audita aliqua melodia nullo modo se a fletibus temperaret. Nec mirum, quia dulcedo patriæ, in qua dulcescit, cui semper suspirabat canticum novum, hac dulcedine solvebat eum.

20. *In itinere seorsim incedit.* — Cumque etiam pro Ecclesiæ negotio itineraretur, quod ab hujusmodi ministerio, etsi aliquando, raro tamen segregari consequitur, secretus ab omnibus gradiebatur. Nec deserebat instituta regule, sed fletibus vacabat pro lectione, et orationibus pro reliquo conventuum tenore. Comites qui in talibus consueti erant, præcedebant et sequebantur eum, salibus suis intendendo; ipse autem salebras itineris relevabat sibi psalmodiando.

21. *Pacem inter dissidentes reformat.* — Ubicumque gradiebatur, pax secum comitabatur, bellum cum bello habebat, fœdus cum pace inierat. Cum qua olim perveniens Beneventum, invenit eam arma sumpsisse contra Spoletum. In quibus tanto Marte bacchabantur ut omnia sua armis, prædis et flammis adnihilarentur. Fervebat Bellona in omnium necem, omnibus pulchrum videbatur perdita recipere per medium hostem. Hæc erat mensura belli prius deficere quam vinci. Tandem vir Dei inter eos medius caduceator deambulat, et utrisque consultum pacis expectorat. Nec ante desistit quam fœdus inter eos usque ad oscula restituit, pacem partibus redintegrat, mores et fines certo limite antiquat. His ergo et similibus fœderabat regnum indefessus.

22. *Ob justitiæ zelum relegatur.* — Sed ea tempestate visa est e terra justitia migrare. Patiuntur mortales lucente sole deliquim, quia perit inter eos color et decus rerum. Lux denique orbis Carolus imperator, viam universæ carnis ingressus, defecit, filiumque suum Ludovicum moriendo imperatorem effecit; sed non tam bene filiatum, sicut decuisset imperium. Non enim secutus est viam patris, sed sensit cum Roboam filio Salomonis. Quidquid pater amaverat, odio habet; quidquid illi placuerat, sibi displicet. Removentur paterni consultores, admoventur novi et priorum osores. Quorum annosa perversitas statim felices esse res publicas ingemuit, eo scilicet quia juxta Platonem rectores earum amplecti sapientiam vidit. Erant autem illi qui viro Dei sapientia et honore ampliatio videbant tempore Ca-

A roli, et malebant quam hunc regnare, fasque nefasque confundi. Cujus invidiæ adepto tempore vindicta accensi, quatenus eum separent a latere regis firmantur convoti, ut justitiam ulterius non habendo defensorem regnum amitteret, et iniquitas suis quandoque capienda fraudibus dominandi locum reciperet. Nec erat res perardna, quia suppetebat locus, tempus, persona. Denique, ut aiunt, regibus boni quam mali suspiciores sunt. His quoque virtus aliena semper est formidolosa. Quod viro Dei ita esse nihil constitit verius qui, sine judice dignitate honoris exutus, ob beneficium reipublicæ exsilium tulit sicque mala pro bonis recepit. O mores! o tempora, ex aureis utique scitilia! Sed et beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, pro qua quasi mundus exsilium non esset, alterius exsillii iudicatus excepit sententiam. Non tamen sine judicio, quia feliciter munerandus divino.

23. *Etiam et sui.* — Dissolvitur itaque illa felix germanitas, quæ sicut aliqua constellatio totius palatii videbatur claritas. Germani erant quinque, ut sexu ita discreti et ætate, sed eadem uniti bonitate. Sanctus Adalardus primum ætatis et sanctitatis tenebat gradum; post quem Walo, virorum clarissimus, ordinis, justitiæ et æquitatis hæredium. Quibus sancta virgo Gundrada hærens ex latere dispar quidem erat sexu, sed non dispar sanctitate, quæ sola inter venereos palatii flores ignem juventutis meruit evadere. Reliqui duo Bernharius et Theodrada; quæ, reddito fructu nuptiali ante pedes Jesu, verbum Dei elegit audire cum Maria. Et ipsa quidem Suessionis sanctimonialium rexit vitam; ille vero Corbeix Christi discipulatus assumpsit formam.

24. Hi ergo palatii flores per diversa mittuntur insontes. Sanctus Adalardus ad Heri Aquitanix insulæ adeptus Dei dispensatione locum quem ante quærebat per fugam. Walo providente Deo recipitur Corbeix, ut quæ flens et dolens desolata erat tanti Patris decessione, ejusdem fratris consolaretur sanctitatis et prælationis successione. Bernharius Lirino mittitur; Theodrada quasi reliquis innocentior, cum omnes innocentes essent, Suessionis relinquitor. Pictavis dirigitur Gundrada, apud dignam digna, sanctam scilicet Radegundem ancillatura. O corde tam uniti, cur orbis intercapedine tam discreti? quos Deus conjunxit, homo cur separavit? Hæc autem proscriptio non sit legalis judicatio, sed furtiva relatio. Loco tamen acceptæ benevolentix omnem excludit injuriam malevolentix.

25. *Omnibus lugentibus ipse latus.* — Cumque simul egredierentur e palatio, procedit Adalardus, quod dignus fuerit contumeliam pati gratias agendo, fratres et sorores lacrymantes oculis leniendo, amicis fortitudinem mentis persuadendo, proceribus palatii exempla virtutum exhibendo, porro mirabilem mentis suæ constantiam omnibus demonstrando. Sequebantur enim eum plures, quia aliter non poterant, id sibi displicere lacrymis et contritione

cordis ostendentes. Quibus cum rece lentibus valediceret, et ipse valedictus ab eis recederet, recedunt cum lacrymis, et duo archipræsules, qui calido pede et calida mente assistunt regi, dicentes : « Putas te, imperator, vindicare, quia hunc virum exhonoras hac proscriptio? Aut male es consultus, aut non bene præmeditatus. Non denique exhonoras, sed, ut sibi videtur, pleniter eum honoras. Verum enimvero non te ex illo, sed ex te vindicas illum, quia nunquam sibi tanta, quanta hodie fuit exsultatio et gaudium. Hodie pristinam libertatem in Christo se recepisse gratulatur, et quia non aliquod gaudium huic simile sibi potuisses facere, sine simulatione fatetur. Unde scias procul dubio quia nunquam lætior visus est a nobis aliquando. » Ad hæc imperator perfunditur rubore, dolet se fecisse, quod jam roris sibi videbatur irritum facere; sed si foret infectum, non esset utique posthac faciendum. Cui rem cunctis imputantibus pro crimine [nec aliter erat, peccatum enim faciens peccato non poterat carere] vir Dei omnimoda ratione obnititur : « Non huic, dicens, non huic, quod non est in hominis potestate, imputetur, utitur Dei permissione, cui constat nos omnimodis deliquisse. Quod si a Domino adversum nos incitatur, oportet ut sacrificium humilitatis odoretur. »

26. *Heriensibus monachis prodest.* — Hæc et alia prædicando discedit ad locum, ut destinatum usui suo, ita et a se expetitur omni desiderio. Ubi quantæ fuerit humilitatis et gratiæ, testes idonei sunt fratres, inter quos per septennium vitam duxit angelicam. Quanto enim curis sæcularibus erat exoccupator, tanto divinis et cælestibus suspirabat attentior. Assiduus erat in oratione, post orationem in lectione, post lectionem in fratrum relevatione. Relevabat eos melliflua ratione, se ipsum præbens speculum, quem sequerentur in actione. Parvus erat inter minores, minor inter majores, majores venerans ut dominos, minores colens ut filios. At illi gaudebant ejus paternitate, et quasi sub abbate suo exhibebant se digna filiatione. Expetebant monentem, et in omnibus audiebant consulentem. Sermo quippe ejus sale erat conditus, et omnes adversos secundabat casus. Pater cœnobii patris eum venerabatur loco, neque aliquid fieri censebat sine ejus consilio. Illi autem minimum erat in talibus consulere, utpote qui alterplicem (*novæ*) imperii curam solebat disponere, nisi fratrum diligentia evictus esset aut charitate. Sed quia in cœlis erat, secundum Paulum, ejus conversatio, semper tenebat eum divina contemplatio; a qua vix aliquando recedebat, nisi fratrum charitas, aut edulii cum relevatione abstraheret. Et ut fiat cita descriptionis conclusio, quia non potest fieri virtutum ejus plena definitio, talem se ibi exhibuit qualem nulla valet comprehendere oratio.

27. *Post septennium revocatur, cunctis congratulantibus.* — Qua veneratione postquam explevit septennium, ita adhuc novus in Dei obsequio, quasi nondum suppleret biennium, Deus, in cujus manu

cor regis habetur, solita dignatione solvit ejus exsilium. Dominus enim in terram aspexit, et justitia de cœlo prospexit. Resedit in regno æquitas, et refrigescit multorum iniquitas, revirescit color rerum; colorantur flores Ecclesiarum. Jam enim tempus miserendi, jam venerat tempus eorum, quia clementia Dei inspiravit imperatorem Ludovicum, quatenus ab exsilio sanctum revocaret Adalardum. In cujus revocatione tanta fuit imperii exsultatio, quanta si cœlitus descenderet visibiliter ipsa divina visitatio. Nec secus erat quia Deus per eum mortales visitabat. Gratulantur cœnobii monachorum, resultat jucunditate decus ecclesiarum, superbiorum arrogantia humiliatur, humilium patientia exaltatur, fit concursus populi restituta sibi pristina dignitate, quia qui subtractus fuerat sedentibus in tenebris errorum, refulget Sol justitiæ. Recepto patre fiunt matrimones orphanæ, gubernatorem recipiunt viduæ et pupilli.

28. *Præter Heriensens.* — Sed quanta istis lætitia, tanta illis a quibus recedebat oritur mœstitia. Gaudent et dolent, quia semper eum habere vellent, et tamen ad suam sedem redire mellant. Hæc erat inter eos discors concordia, et concors pariter discordia. Quem circa lacrymantes pia dilectionis dulcedine (non enim erant adhuc satiati per septennium, quod multis solet esse tædium, ejus dulcissima dilectione), vix eum fervore charitatis cogebantur dimittere.

29. *Maxime Reginardum.* — Præcipue autem inter eos dilectionis quidam erat Reginardus. post eum utique qui tunc erat, ejusdem loci abbas futurus, qui unica fervens in eum amoris charitate, gaudebat et dolebat, mutua animi alternitate. Quia enim repatriaret assertor veritatis lætabatur; sed supra modum dolebat quod tanti viri præsentia privabatur. Cumque monasterium jam egrederetur, et fratres eum lacrymis valedicendo et deducendo prosequerentur, ille delitescens in valle plorationis, dolori satisfaciebat genitibus et lacrymis, quia præsens ferre non poterat præsentiam abeuntis. Quem ille frequenter requirens, et sæpius expectando resistens, statuit omnino non discedere, quandiu superesset sibi fratri valedicere. Cui tandem reperto cum nuntiaretur, et ne impediret abire volentem rogaretur, « Nolite, precor, ait, quærentibus me detegere, quia lenius absens possum abeuntem ferre. » Renuntiatur sancto, ostenditur quo delitescat loco : qui statim passibus charitatis regressus venit ad fratrem, ne remaneret insalutatus. Et cum pervenisset ex improvviso, exsiliens ille consternatus animo : « Hei mihi ! Pater, clamabat lacrymando, addidi peccatum peccato. Nolui ad te exire, ideo miser huc te cogo redire. Sed da veniam, quia sperabam latere. Nescio denique quid faciam dilatatum, sed jam præsens vix queo ferre tui desiderium. Absit autem ut per me aliqua intricetur tibi mora ; Domini tecum comitetur gratia, quia mecum, velim, nolim, tui semper erit præsentia. » His dictis, dato et accepto vale, diu immorantur in osculi cha-

ritate : sicque sanctus egreditur cum reliquis, etiam A visset et quiete, vellet, nollet, se habendo paululum illo prosequente.

30. *Navem conscendens proficiscitur.*— Præparantur rudentes, impelluntur naves, et velis auræ patentibus, solvuntur anchoræ: expapillatis brachiis aptantur remiges et antennæ. Dant fratres gemitus, et naves sonitum, atque tandiu super ripam stantes recedenti intentant visum, donec crispantibus oculis pro uno sibi videntur videre numerum.

31. *In palatium honorifice accipitur.*— At ille solutis carnis non cordis aspectibus, post aliquot dies tandem pervenit ad palatium, longa corporis macie confectus, ubi susceptus favorabiliter a rege et ab optimatibus, veniam dare petitur lacrymabiliter. Fatentur errorem, et inveniunt injuriæ immemorem. Videns enim suffusos pudore, quibus non fuit pudor olim sibi usque ad effectum invidere, satisfactionem eorum prævenit. et demissis oculis jam satisfaciennes ita dulciter delinivit. « Nihil, ait, o Cæsar, sit in terra, nihil, o proceres, sine causa; nihil sit in mundo sine Dei judicio. Si nos pro peccatis nostris arguit Deus, quid ad vos? nos viderimus. Nihil potuisti sine Dei permissione; imodo utamur Dei jussione. Dimittite, inquit, et dimitemini (Luc. vi, 37); quod ego primus faciam: vos me sequimini. » Fit sine mora ab omnibus; festucantur omnia.

32. *Cænobii sui curam resumit.*— Quibus ita compositis, petitur pristinam sedem recipere flagitantibus filiis suis, quibus fatigatis desiderio septennium illud prolixius videbatur centuplicibus annis. Recipit nec refutat, etenim secundum canones non poterat: imo charitas filiorum sibi imperat; et sic cum multa stipatione suorum Corbeiam remigrat. O quam jucunda dies illustravit tunc Corbeienses! dies illa, dies lætitiæ, dies exultationis et gloriæ. Quanta denique fuerit receptus ambitione quis valeret perorare? Procedit palliatus ordo monachorum, monachosque præcedit candidatus ordo clericorum; omnis sexus et ætas ruit in obviam; nec est audire nisi unius laudis concinentiam, Christi scilicet propter reditum Patris laudantium clementiam. Consonant et dissonant, quia voces, non laudes; sexus mutavit; nec plures fudit lacrymas ejus discessionis desolatio quam nunc quoque refudit regressionis consolatio.

33. *Febri affectus.*— Sed non deficit impedimentum, quo aliquantisper tantum impediretur gaudium. Illum enim pro quo hæc arridebant gaudia, flamma febrium invadens pestifera, membra diu attenuata exsilio, attenuabat etiam nunc in valetudinis morbo. Quæ res lætitiæ quidem minuebat, sed lacrymas utrimque procedentes et ex gaudio et ex mœrore augebat. Ea tantum relevabantur consolatione, quia malebant eum infirmum quam nec sahum habere. Quamobrem affluentes erga eum omnimoda humanitate, charitatis officium exhibent ei benigna filiatione.

34. *In aulam redit honoratus. Exsulatum reditum procurat.*— Cumque aliquantulum remissius quie-

melioratus fuisset, accercitur iterum ab Augusto: et qui prius gloriose, modo gloriosius recipitur in palatio. Quem introentem tanta comitatur gratia, tanta loquentem sapientia, tanta sapientem facundia, ut sua unicuique statim pateret insipientia. Mirantur et stupent, et super rationem ejus hærent, quia qui prius videbantur sibi perfecti rhetores, nunc digito ori superposito assistunt pene clingues. Quidquid tractaverant sit irritum, quidquid iste eloquitur sit ratum. Solvitur itaque multorum captivitas, eorum maxime quibus regia jungebatur astituta, sicque in primis resarcitur ejus felix germanitas, et redditur in uno omnibus plena libertas. Revocantur omnes ex diversa regione, nisi quos feliciter præveniens mors remiserat patriæ. Quorundam tonsura sine jure suscepta, per eum transit ad coronam, et offertur Deo sponte quod illatum fuerat ad ignominiam.

35. *Aulicorum reformat mores.*— Ipse publicam suscipiens pœnitentiam imperator gloriosus, facit se cunctis humiliorem in suis reatibus, qui regali elatione affectus fuerat alter Tarquinius. Quidquid enim exemplo et permissu alios fecerat offendere, tandem salubri consilio institutus sanabat regia satisfactione, omnes præeundo reducens ad viam pœnitendi, quibus factus fuerat iter deviandi. Audiebat in omnibus sanctum Adalardum, et ad pristinam honestatem pœcebatur reducere imperium. C Nec defuit ille, sed justitiam et æquitatem restituit in propria sede. Repressit vocum novitates et temerarias in populo præsumptiones. Et quia discedens cœlum, non animum, mutaverat, mutatum imperium refrenans timore et amore, decuplum majoratur quam discesserat. Præterea jubetur etiam omnibus Ecclesiis magistrare; quibus consilio et prudentia magister, sed discipulus apparet humilitate. Nec ante destitit quam regnum Francorum in omni gloria juvenescere fecit.

36. *Abbatibus munus retinet invitus. Sibi durus.*— Rebus ergo in pace compositis, cogitat se iterum exuere sæcularibus curis, ut reliquum vitæ tempus peragat in divinis. Sed non est permissus, a filiis suis scilicet, quorum erat spes maxima post Deum. et pater maternus. Quanto enim erat ætate maturior, tanto tendentibus ad virtutem videbatur utilior et agendis quibusque perfectior. Nec erat aliquis qui super eum id exercere posset, præsertim cum vigore sancti Spiritus, et viriditate adhuc non exhaustæ carnis tantum vigeret, ut in laboribus et negotiis rerum nullius juvenis constantia eum sequi, neque assequi valeret. Adeo perfectus erat in actione, omnia dulciter, se ipsum tractans sine dulcedine. Quis enim unquam ita dominus servi, ut iste erat sui? qui tam crudelis alterius, ut iste arbiter suus? qui cum a filiis suis obsecraretur aliquando paternæ veneratione, cur sibi ipsi tam indiscretus esset, qui alios tractabat discretissime, statim coram eis sponde-

bat correctionem, sed paulo post repetebat vigiliis A et essuriam.

37. *Sed liberali vultu.* — Erat tamen decoris gratia venustus, discreta macie satis admodum colorus. Non obumbrabat faciem ejus aliquod exterminium, sed assidua hilaritas ut edentem ita et jejunantem componebat decorum. Canities eum candore niveo exornabat, et velut lilium super roseos amictus, coma capitis super cutem puniceam relucebat. Qui si ex millibus electus fuisset, non candidior, non rubicundior eligi potuisset.

38. *Munificus in omnes.* — Cætera ejus non est laudari modus. Persona, et nobilitate, et sapientia, et honestate, non discrepabat ab ipsa ministerii arte. Siquidem res Ecclesiæ quam optime disposuerit, testabitur Corbeia, quandiu supererit. Ibi erat portus pauperum, respectus divitum, domus materna orphanorum, et ejus exemplo adhuc superest cunctis petentibus refugium. Non dives indonatus, non pauper redibat irrogatus. Cælibes viros et viduas stipendiis destinabat accipiendis per singulas villas, qui ubique locis opportunis accipientes ab eo xenodochium, possidebant res ecclesiæ communiter ut patrimonium. Thesaurus quippe in cælo sibi et suis parabatur, et domus Dei sapienter a sapiente administrabatur.

39. *Habitus vilem gerebat.* — Cæterum habitus vestimentorum ejus vix erat sufficiens pro frigore, tamen potius membra muniens quam aliquid honoris aut pretiositatis inferens. Prorsus non egebat aliqua corporis compositione, nihil enim sibi deerat pulchritudinis humanæ, nihil etiam interioris animæ. Aspectu erat incomparabilis, statura procerus, incessu virginalis; vox ejus cyanea dulcedine sui mulcebat auditum, et sermo quemque audientem sui faciebat memoriosum.

40. *De suis quam sollicitus.* — Ipse vero tantam memoriam filiorum habebat in visceribus paternis, ut non solum mores inspiceret, sed etiam numerum et nomina eorum semper haberet descripta in manibus suis, quatenus non sibi excideret pro quibus rationem redditurus esset Deo et pro quantis. Ideo maximam gerens curam eorum, nullum ex eis in hebdomada relinquebat inallocutum, ne scilicet inimicus inveniens vacantes, zizania superseminaret cordibus eorum.

41. *Monasterium recte ordinat.* — Proinde quam efficax fuerit in dispositionibus ordinationis suæ, qui nosse voluerit, in libro qui de his conscriptus est (39), legere poterit non sine grandi admiratione; ubi etiam perspicit quam sapienter a sapiente disposita fuerit domus Corbeiensis ecclesiæ.

42. *Linguarum usu præditus, et litteratus.* — Et quid laudandum in eo potius, cum nec Moyse minor, nec Salomone fuerit inferior in ordinandis rebus, et

(39) Librum hunc statutorum Adalhardi appellat, de quo in Observationibus præviis.

(40) Hujus Theodradi non meminit Paschasius, nec inceptæ per Adalhardum ante exsilium conditionis

omnibus scilicet quæ sibi voluisset suggerere Spiritus sanctus? Qui si vulgari, id est Romana lingua loqueretur, omnium aliarum putaretur inscius; nec mirum, erat denique in omnibus liberaliter educatus. Si vero Teutonica, enitebat perfectus; si Latina, in nulla omnino absolutius. Testantur hoc quamplures ejus epistolæ, quæ directæ ad plurimos omnium habentur liberalissimæ. Nec enim litteras satis liberaliter non poterat nescire, qui inter alas scholares nutritus et eruditus fuit cum consobriño suo Carolo imperatore, et postea quam sæculo renuntiavit, satis studiose se habuit in monastica eruditione.

43. *Vigens consilio.* — Sic igitur perfectus in utraque disciplina, sæculari videlicet et divina, omnibus omnia factus, sequester erat inter reges et principes, majores et minores, æquissimus in omnibus, Deo placens et hominibus. Consilium verum in eo vigeat totius patriæ, et licet unicum ejus esset desiderium dissolvi et cum Christo esse, tamen precibus suorum evictus, imperii pacem et honestatem disponebat circumquaque.

44. *Corbeia Saxonica initia et progressus.* — Quibus insistendo pervenit Saxoniam cum hoc etiam certæ rei negotio. Id autem negotii erat, quia ibi religionem theoreticam aliquando ponere decreverat: ad quam statuendam per quemdam puerum, nomine Theodradum (40), a Saxoniam Franciam a rege deductum, et monachum Corbeia factum, locum ædificandi a parentibus ejus adeptus fuerat. Quo in loco ecclesiam monachorum usibus aptam ædificare nonnunquam disposuit; sed quia locum non satis aptum intellexit, crepera semper dilatione intermisit. Quam dilationem protelavit usque ad Caroli mortem, et post Carolum usque ad exsilii sui relegationem. Exsilii autem tempore, quæque sui juris fuere, qui prius accepit, in sua redegit potestate.

45. Sed habebat ibi quemdam in Christo filium præ omnibus sibi monachis familiarem, et univoce æquivocum. Hic ne subintraret aliquis alius, prædictum locum intercepti loco ejus. Et quia hoc eum prius noverat voluisse, gratia amoris ejus ex Corbeianis sumptibus cellam ibi cœpit ædificare, cœpit, nec perfecit, quousque sanctus ab exsilio remeavit. Cumque remeasset, ordinabat si quid ex suis exordiatum fuisset.

46. Quo tenore Saxoniam modo pervenit, perveniens locum ex omni parte inspexit, inspectum omnino inutilem intellexit. Suspensus erat mente, quia cœptum religionis opus nolebat dimittere: et aptiorem non habens, hunc locum inhabilem videbat esse. Tandem ad regem se contulit, et ut locum ædificabilem sibi donaret petivit. Nec momento hæsit ille, sed ejus religiosa gavisus voluntate, ubicunque inveniret, deliberavit sub ejus optione. Ivit, quæsiit,

Corbeiensis. Gerardus utrumque accepit ab auctore anonymo, qui translationem S. Viti descripsit, infra. Verum quod hac de re scripsit Paschasius in libro De vita Walte abbatis præferendum est.

invenit, renuntiavit : et accepta hilariter ædificandi potestate, insuper multis donatus donis regia largitate, dimissa cella, cœnobium cœpit ædificare.

47. Est autem locus super Wiserae fluvium, maximæ amœnitatis et temperiei elementorum ita competens, ut constet creatus ab initio ad usus monachorum. Dilatatur siquidem in vallis planitie, figuratus in modum Δ litteræ. Habet denique versus orientem alveum, secus quem montem in facie porrectum; porro a meridie mons alius ex alveo egreditur, qui versus occidentem dilatato sinu tenditur : a septentrione autem alter pari situ e regione, quousque viam per medium dautes invicem se videantur copulare; atque ita vallis planissima in medio remanens, quasi alter paradisi jucunditate totius temperiei apparet florens, hoc modo quantum coincidatur trianguli figuram exprimens.

48. *Saxonum liberalitas in novam Corbeiam.* — In hoc itaque loco construens ecclesiam cum officinis, exornat melioribus quos potest invenire monachis : monachos instruit moribus, locum facultatibus, et omnia omnibus quæ præceperat sanctus Benedictus. Vocat nomen loci Corbeiam, ut signo esset posteris, unde existendi sumpserit materiam, et Corbeix Francorum sancit esse filiam. Et merito, quia quidquid erat, ab illa cœpit ab ovo. Nec multum temporis fuit, quo facultate, tametsi non dignitate, matri se comparare potuit. Longe enim exhalante bono odore monachorum, quos Pater sanctissimus ex sinu matris adducebat filia omnes electos, tanta abundavit erga ecclesiam imperatoris et omnium optimatum largitas, ut prius deesset recipiendi quam dandi voluntas : tanta erga Patrem sanctum et ejus filios fervebat veneratio, ut mallent ecclesiam quam natos suos hæredes suorum ascribere.

49. *Adalhardus rebus ponit modum.* — At ille videns sufficienter attributum, quantum scilicet suppetebat, ecclesiæ in prædiis, in auro et in cæteris rerum, ponit modum recipiendi, et quotidiana prædicatione a cordibus subjectorum eradicat vitium concupiscendi. « Mortui, aiebat, debemus esse mundo, et vita nostra regnare cum Christo. Sed ecce multi, qui sæculo renuntiassent videntur, nimis rebus abundantes iterum sæculo deservire inveniuntur. Quod quam sit absurdum advertite nobiscum. Alioquin nihil nobis prodest nos exspoliassse propriis rebus, dicente Apostolo : *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus* (II Tim. II, 4). Non est nostrum ditari, unde alii inopes fiunt, neque nostrum lætari, unde alii doleant. Simus sufficientia contenti, quibus debet esse sufficiens etiam paupertas Christi, qui dives, pro nobis pauper voluit fieri. »

50. Hæc et alia prædicando sæpe migrabat de Corbeia ad Corbeiam congaudendo, audiens scilicet, quia bonus odor esset in Christo. Lætabatur tam digna plantatione, et delectabatur in earum jam radicata unitate. Erant enim inter se communes et, quia junior sub eodem patre jam sororiabat, dilectis-

simæ sorores. Felix Pater tali filiatione! feliciores filia tali paternitate! felicissimi filii, si permanerint in hac unitate! Ecce enim Pater migrat : deserit in mundo, non deserit in Christo, quos nutrierat. Adest tempus dissolvi et esse cum Christo, tempus moriendi in terris, et renascendi in cœlo.

51. *Febri corripitur.* — Imminebat itaque solemnitas solemnitatum, illa scilicet solemnitas qua per incarnationis suæ mysterium in sole posuit Dominus tabernaculum suum. Redierat a Saxonia in Galliam, ut, fundata filia in Christo, adventum Domini celebraret apud matrem Corbeiam. Jamque alter Simeon senex paraverat venienti Domino occurrere, et Regem regum procedentem de thalamo suis ulnis lætus suscipere : cum ecce triduo ante Natalem Domini tetigit eum validissima febris, orante eo et flente juxta consuetudinem suam in basilica, medio noctis. Qui ita totis vigiliis una cum Fratribus perseverans psallebat cum eis, et psallendo flebat, usque ad lucem hostiam ubilationis in pectore Domino consecrans.

52. *Obitum suum imminere declarat.* — Prosequente autem luce, jubet fratres ad se convenire. Quibus coram positus, singulos monens de singulis, indicat instare tempus suæ dissolutionis, et in commune perorat de pace et unitate secundum Deum futuræ electionis. Et dicens Symbolum cum oratione, cæteris flentibus se commendans, retinuit illos cum quibus sibi erat agendum de rerum ordinatione.

53. *Quid interim agat.* — Cumque diatim magis magisque languor crudesceret, ita providus omnia disponebat, ac si nihil mali ferret : præcipue laborans, ne pro tædio suæ invaletudinis sancta solemnitas minus honoris aut obsequii haberet. Cætera vero non minus studebat ordinare, ne post se aliquid sub se imperfectum videretur remanere. Die igitur peracto qua potuit veneratione, quo summa divinitas humanitatem nostram dignata est suscipere, reliqui dies sibi profesti fuere, quia cœpit in eo mortifera febris avidius morboscere. Quotidie tamen ad oratorium beati Marni veniebat, cujus privilegio amoris præ cæteris cum cæteris memoriam recolebat, ibique missas audiens sanctam communionem percipiebat.

54. *Hildemanni adventu lætatur.* — Interim audiens eum ægrotare Hildemannus episcopus Belvacensis, quem ille monachum nutrierat, et eo sublimarat honore per concessum regis, nulla detinetur instantis festi celebritate : sed mutatis gaudiis patrem suum visitat infirmitatis compassione. De cuius adventu tanta gavisus est Pater sanctus alacritate, ut nisi ultima esset, pœne oblivisceretur infirmitatem pro tanta consolatione. Reddidit Deo gratias, et illi, quod non sit fraudatus a desiderio sui. Desiderabat enim eum videre et inter manus ejus obire.

55. *A quo et ungitur.* — Et interrogatus si ab eo benedictionis oleo perungi vellet, erectis in cælum luminibus, omnimodis precabatur ut fieret. Vocatus episcopus adest, et statim quod petebat factum est.

Vix enim ex quo venit, absistebat ejus obsequio : A sed locato ante lectum sediculo, semper assidebat coram eo. Quadam vero die cum paululum egressus cameram fuisset, et febricitans solus ille intro remansisset, Dei præsentia visitatus clamare cœpit, cum præsul redisset : « Curre velociter, episcopo, præcipio tibi, et osculare pedes Domini mei Jesu-Christi, quoniam ecce adest mihi. » Ad hæc ille valde contremuit; et ignorans quo iret, hærens stetit : sanctus quoque se sub silentio recepit.

56. *Ad suos verba facit.* — Bis quarto autem Natalis, id est Circumcisionis die, alacrius cœpit precibus Deo insistere, ut celebratis diebus tandem liceret eum hinc abire. Nec fuerunt preces sine voto. Poracto quippe mediæ noctis spatio, præscius futurorum, convocatos fratres adorsus est hoc modo : B « O filii, fructus meæ senectutis in Domino, explevi numerum, scitote quoniam hodie hinc ibo. Datum est mihi ingredi vias carnis universæ, et ante conspectum Redemptoris mei apparere. Finitus est cursus certaminis mei : nescio quid accepturus sum præmii : sed succurrite mihi, quæso, ut ego de votis, et vos de me possitis gaudere in Domino. »

(41) Hæc verba a Paschasio prolata usurpat Gerardus hoc loco. Ex quo intelligas magno delectu in

57. *Seniores de se contulit. Viatico percepto mortur.* — His dictis dedit licentiam ut exirent, relictis nonnullis quos urgebat ut ocius matutinos prævenirent. Quibus finitis Viaticum accepit; et accepto, in laude Christi lingua ejus obmutuit. Sed non defuerunt sibi linguæ filiorum, scilicet quas erudierat in Dei laude. Quorum psalmis, orationibus et lacrymis ab hora prima commendatus Domino, circa horam nonam emisso spiritu perculit suos tristi deliquio.

58. Subsequitur vox animam Christo commendantium, et singultus voces interrumpentium. Quis enim non fletet, etiamsi de lapide natus esset? Plurimæ res intercedunt, quæ lacrymas elicere possunt. Stant filii orphani, et Corbeia, mater eorum vidua, quorum dolor et luctus penetrat etiam cæli palatia. Stant oves sine pastore : crescit dolor mutus sine voce. Ipse enim erat, bone Jesu, quem in toto ex omnibus solum abbatem reperi (41) : ipse ab universis, quem alterius plusquam sua quærentem inveni. Qui sicut mater amat unicum filium, ita quosque tenerrime diligebat, atque ut solidiora caperent invitabat.

his dijudicandis opus esse, ne interpolatorem pro auctore primario temere usurpes.

LIBER PRIMUS MIRACULORUM

Ab ipso S. Geraldo abbate scriptus

PRÆFATIO AUCTORIS.

1. *Corbeia laudes. Ecclesie tres.* — Corbeia locus quantæ fuerit apud priores nobilitatis, quicumque taceat, lapides clamant non solum ad aures sed etiam ad oculos posteritatis. Tres enim in ea principales habentur ecclesie (42), in quibus corda fidelium sanctæ Trinitatis confessio bene possit unire. Prima Petrum præfert piscatorem, secunda piscatis Evangelistam Johannem, tertia evangelizatis Stephanum protomartyrem. Pulcher ordo ordinatus utique a Deo. Non enim dixerim conditricem horum Baltildem reginam, sed ejus, ut omnium honorum, inspiratricem Spiritus sancti gratiam.

2. *Corbeia situs et amœnitas.* — Proinde situs est salubris et valde decens, totius utilitatis amœnitate florens, usibus monachorum, utpote ad hoc quæsitus D et inventus, omnino conveniens. Ex uno latere Somma fluvius præterfluit, ex altero concurras Corbeia fluviolet vocabulum loco tribuit : sed illico cadens in Sommam, ubi dat, ibi perdit. Sicque pratis, aquis et campis longe lateque patentibus, similis et dissimilis habetur Saxonum Corbeia, illius cujus cum ista rector et fundator exstitit sanctus Adalardus.

3. Cujus expeditis superius gestis et moribus vitæ,

(42) Perstant hactenus tres illæ ecclesie, quarum prima monachorum est; secunda parœcialis, et Ca-

C sequitur nobilis materies ejusdem mortis pretiosæ. Siquidem sepultus, apud ecclesiam Petri principatu principalem, medio jacuit loco, ante gradum cancelli inferiorem. Signo est epitaphii lingua, sed non sepulturæ sit similitudo alia. Ibi diu redit cinis in cinerem, carnis exspectans cum electis resurrectionem : donec illa generatio generationem pene integram generaret, et omnes lateret præter litteratos, ubi tam felix thesaurus requiesceret. Latuit diutius sepultura, ut reliquum terræ calcatur ab omnibus : nemo transeuntium, nemo orantium est adversus. Tandem discretor meritum volens notificando magnificare sepulturam, per sepulti meritum tale fecit ærvum suum glorificandi initium.

CAP. I. *Mira sepulturæ ejus manifestatio, per eum qui pedibus hæsit pavimento.*

4. Suffragia sanctorum, quibus tantæ ecclesie florent, quidam oraturus venit : et quia sic ordo exigebat, in primis principem Apostolorum requisivit. Quæsitivit Petrum, et invenit sanctum Adalardum : invenit latentem, sed latendo regnantem. Inscius enim se prosternens super tumulum confessoris, aures supernorum sibi conciliabat, quibus poterat precibus et votis. Oravit, et est auditus; surrexit; nescio si exauditus. Cumque signato vultu nonicorum, quos Charitabiles vocant; tertia itidem parœcialis, omnes circa monasterii muros.